

SPIS TREŚCI

Luter jako człowiek w epoce wiary i przełomu. Prolog	9
--	---

CZĘŚĆ PIERWSZA

DZIECIŃSTWO, STUDIA I PIERWSZE LATA KLASZTORNE (1483-1511)

I. 1483 – chrześcijaństwo w okresie przełomu	19
Nowe światowe imperia	21
Nowa pobożność a zmodernizowane papieżstwo	27
Państwa terytorialne a wczesnonowożytna Europa mocarstw	31
Przyrost naturalny ludności a kapitalizm handlowy	35
Wiek nauki i sztuki	40
Ożywienie w Niemczech	45
Niepokój i dezorientacja ludzi	48
II. Dzieciństwo i młodość	53
Syn „ubogiego rębacza”?	53
Surowość i skrajności codziennego życia w Mansfeld	59
Szkoła i studia	64
Profil intelektualny i charakter	68
III. Kryzys i schronienie w klasztorze	71
Kryzys w czasie studiów i nawrócenie koło Stotterheim	71
„Po prostu umarli dla świata”?	82

Cierpienia duszy a pobożność oparta na spełnianiu dobrych uczynków	87
W służbie zakonu aż do Rzymu	98

CZĘŚĆ DRUGA WITTENBERGA I POCZĄTKI REFORMACJI (1511-1525)

I. Wittenberga	115
„Na granicach cywilizacji”	115
Rozbudowa miasta rezydencjalnego i uniwersyteckiego	117
Bastiony, raveliny i fosy	127
Między klasztorem, dworem i wolnym miastem	128
Uniwersytet i reforma studiów	134
Sieć przyjaciół i znajomych	140
II. Eleutherios – narodziny wolnego Lutra	144
Długa droga do teologii reformacyjnej	144
Rzymska reforma alternatywna	153
Tezy odpustowe – mit i rzeczywistość	157
„Samotna szarpanina z papistami”	167
III. Reformator – samoobrona w obliczu Kościoła, cesarza i Rzeszy	181
1. Kroki prowadzące do oczyszczenia	181
Miesiące niepewności i napięcia	181
Usprawiedliwienie przed zakonem i legatem	183
Porażka w starciu z Johannesem Eckiem	187
„Nadszedł czas mówienia” – pisma reformacyjne z 1520 roku	190
Brak rozwiązania w ostatniej chwili – apel do Leona X oraz wyznanie winy Hadriana VI	198
Płomienny protest przeciwko papieskiemu Antychrystowi	200
2. Droga do Wormacji	202
Nadzieje pokładane w młodym królu Karolu	202
„Nawet wbrew woli wszystkich bram piekieł”	207
Triumfalny pochód i cielesne cierpienia	212
3. Reformator i cesarz	216
Wywyższenie świętej wiary albo ewangeliczna reforma uniwersalna	216
„Sumienie usidlone przez słowo Boga”	219

Majestat usidlony przez czcigodnych przodków	224
Renegocjacje i odjazd Lutra	228
Historyczne znaczenie wydarzeń w Wormacji	233
IV. Początek morderczej pracy	237
1. Uchodźca w warownym grodzie i bohater rewolty	237
Rozdroża historii świata	237
„Żyje jeszcze, czy go już zamordowali?”	239
Obecny w słowie i obrazie	241
Reforma wyrąbana mieczami szlachty i władza ludu?	244
„Ewangelia jest prawem dla ochotników i ludzi wolnych”	250
2. Czas refleksji i pracy	253
Życie codzienne na Wartburgu	253
Pierwsze projekty ewangelickiej odnowy Kościoła	261
„Narodziłem się dla moich Niemców”	268
V. Walka o rząd dusz we własnym obozie	277
1. Walka z „fałszywymi braćmi”	277
Reformacja przez „bunt i oburzenie”?	277
Do Wittenbergi „pod o wiele większą ochroną”	281
Głosząc kazania, ponownie wziął ster w swoje ręce	285
Reformacja wyłącznie przez perswazję	287
Zwycięstwo nad Karlstadem i prorocy z Zwickau	290
„Kto nie zobaczył Lutra w Wittenberdze, ten w ogóle niczego nie zobaczył”	293
2. Przeciwno Müntzerowi oraz „mordercze rotty chłopów”	294
Wolność chrześcijan jako wolność chłopów?	294
Luter albo Müntzer	301
Ucieczka pod skrzydła władzy	305
Triumf Lutra i jego koszty	310
„Jego śmierć mam na sumieniu”	315
VI. Wejście w świat – małżeństwo, rodzina, duże gospodarstwo domowe	317
1. Wesele jako znak w czasie apokalipsy	317
Katarzyna von Bora	319
W poszukiwaniu żony	321
Wesele – żelazny na ziemi, sławiony w niebie	323
Nowe doświadczenia życiowe – seksualność i miłość małżeńska	328
2. „Pan Katarzyn”	334

„Aby Doktor robił tak, jak ja chcę”	334
Wielkie gospodarstwo w Czarnym Klasztorze	336
Rozmowy przy stole	341
3. Dzieci są najmiłym zastawem w małżeństwie	343
Miłość ojcowska	344
Ojcowska surowość	348

CZĘŚĆ TRZECIA
MIĘDZY PROFETYCZNĄ PEWNOŚCIĄ
A DORAŻNĄ PORAŻKĄ
(1525-1546)

I. Ewangelicka odnowa Kościoła i społeczeństwa	353
1. Wittenberga jako miasto katedralne Lutra	353
Partykularna reformacja zamiast powszechnej reformy	353
Stary Luter – pesymistyczny i niezmordowany	355
Chrześcijańskie cnoty mieszczańskie a dyscyplina moralna	358
Duszpasterz i kaznodzieja	364
W kancelarii głównej protestantyzmu	374
Podróże służbowe	377
2. Wittenberska teologia między Rzymem a Zurychem	385
Kultura sporu	386
Przeciwko Erazmowi i humanistycznej wolnej woli	389
Realna obecność Chrystusa na ziemi – Wieczera Pańska i chrzest	398
Nauczanie akademickie	410
Róża Lutrowa i pobożność Maryjna	413
3. Zmagania o ewangelicki porządek Kościoła oraz o chrześcijańskie wychowanie dzieci	416
Średniowieczne modele reform a nowy projekt reformacji	418
Początki Kościoła wspólnotowego – tzw. porządek skrzyni w Leisnig	421
Wizytacje w Saksonii	426
Ewangelicka reforma generalna w szkole i rodzinie	433
Katechizm Lutra	439
Rachunek sumienia oraz spowiedź	440
Skutki – nowożytne Kościoły oraz kultury wyznaniowe	442

II. „Lecz my, chrześcijanie, inną toczyliśmy walkę” – wobec wyzwania świata	446
1. Kłóliwy podglądacz sejmu Rzeszy w Augsburgu	450
Pojednawcze wezwanie cesarza	450
W królestwie kawek	452
Zmagania wokół Confessio Augustana	457
Nieufność a poczucie rzeczywistości	463
Przeciwko ekumenii, rozmowom religijnym i soborowi	467
2. Prawo do zawierania sojuszy i opór – biblijna doktryna polityczna	474
Z powrotem w Wittenberdze	474
Doradztwo polityczne w czasach kryzysu	475
O dwóch królestwach i dwóch regimentach	477
Prawo do oporu a Związek Szmalkaldzki	482
Przeciwko politycznemu katolicyzmowi oraz anabaptystom w Münster	488
Papieski sobór i „testament dla dobra religii”	492
3. Dylemat heskiego podwójnego małżeństwa	497
„Wyuzdana seksualność” czy „koniec podwójnej moralności”?	497
Porównywalne przypadki w obozie katolickim	501
Duszpasterstwo a polityka	502
4. Gospodarka, społeczeństwo, światy przeżywane	507
Przeciwko lichwiarzom i spekulantom	511
Powołanie i stań	516
O czarownicach i Cyganach	521
Działanie chrześcijanina w świecie	522
III. W zawierusze emocji – między pokorną radością życia a apokaliptycznymi lękami	526
1. Ziemskie rozkosze – malarstwo, poezja i muzyka	528
„Ja bowiem nie trzymam z obrazoburcami”	528
„Gdy piszę, wszystko samo płynie”	533
„Kocham muzykę”	539
„Aby słowo Boże dzięki śpiewowi wśród ludzi pozostało”	542
2. Eschatologiczne zagrożenie – Turcy i Żydzi	547
Pamflety przeciw Turkom między historią współczesną a historią zbawienia	549
Żydzi a świat przeżywany	554
Josel von Rosheim	562
Wczesne i późne publikacje poświęcone Żydom	566
„Wodnista żydowska krew”	572
Myślenie eschatologiczne a obrona przed innowiercami	574

IV. Umieranie w Chrystusie – „Wszystcyśmy zebracy, taka jest prawda”	579
Do Mansfeld na ratunek górnictwa i Kościoła ewangelickiego	581
Ostatnie kazania – przeciwko Turkom, Żydom i diabłu	587
Ostatnie przesłanie – umieranie w Chrystusie	592
Uroczystości żałobne, złożenie do grobu i komemoracja	598
Jeszcze raz Reformator i cesarz	609
 Luter a nowożytność – dialektyka klęski i sukcesu. Epilog	617
Udział Lutra w zmianie świata	617
Koniec uniwersalizmu	620
Sukces Lutra i jego przesłanki	622
Nowożytne Kościoły wyznaniowe a kultury wyznaniowe	626
Państwo i polityka	629
Tolerancja i pluralizm	632
Chrześcijananie i Żydzi	635
Wolność i sumienie	636
Światowość wiary	638
 Podziękowania	641
Jerzy Kałużny, Posłowie	643
Bibliografia	649
Źródła ilustracji	679
Indeks osobowy	681

POZNAŃSKA BIBLIOTEKA NIEMIECKA

Wykaz dotychczas opublikowanych tomów

1. Norbert Elias, *Rozważania o Niemcach. Zmaganie o władzę a habitus narodowy i jego przemiany w XIX i XX wieku*, wstęp Jürgen Kocka, Poznań 1996.
2. Walter Benjamin, *Anioł historii: eseje, szkice, fragmenty*, wybór i opracowanie Hubert Orłowski, Poznań 1996.
3. Wolf Lepenies, *Trzy kultury. Socjologia między literaturą a nauką*, wstęp Hubert Orłowski, przekład Krystyna Krzemieniowa, Poznań 1997.
4. Jürgen Kocka, *O historii społecznej Niemiec*, przekład Jerzy Kałużny, Izabella Sellmer, Jacek Serwański, Poznań 1997.
5. Gottfried Benn, *Po nihilizmie. Eseje, szkice, fragmenty*, wybór i opracowanie Hubert Orłowski, przekład Jerzy Kałużny, Jan Koźbial, Ryszard Turczyn, Poznań 1998.
6. *Revolucja konserwatywna w Niemczech 1918-1933*, wybór i opracowanie Wojciech Kunicki, Poznań 1999.
7. Christoph Kleßmann, *Sporne problemy współczesnej historii Niemiec. Studia i szkice*, przekład Jerzy Kałużny, Izabella Sellmer, Maria Tomczak, Poznań 1999.
8. *Nazizm, Trzecia Rzesza a procesy modernizacji*, wybór i opracowanie Hubert Orłowski, przekład Maria Tomczak, Poznań 2000.
9. *Cenzura w Niemczech w XX wieku. Studia, analizy, dokumenty*, wybór i opracowanie Czesław Karolak, Poznań 2000.
10. *Przestrzeń i polityka. Z dziejów niemieckiej myśli politycznej*, wybór i opracowanie Anna Wolff-Powęska i Eberhard Schulz, przekład Zenon Choderny-Loew i Peter Oliver Loew, Poznań 2000.
11. Hans-Adolf Jacobsen, *Imperatyw pokoju. Polityka i wojna w XX wieku*, opracowanie Mieczysław Tomala, przekład Roman Dziergwa i Maria Tomczak, Poznań 2000.
12. Reinhart Koselleck, *Semantyka historyczna*, wybór i opracowanie Hubert Orłowski, przekład Wojciech Kunicki, Poznań 2001.
13. *Państwo a społeczeństwo. Wizje wspólnot niemieckich od oświecenia do okresu restauracji*, wybór i opracowanie Tadeusz Namowicz, Poznań 2001.
14. *Kultura techniki. Studia i szkice*, wybór i opracowanie Erhard Schütz, Poznań 2001.
15. Peter Steinbach, *Opór – sprzeciw – rezystencja. Postawy społeczności niemieckiej w Trzeciej Rzeszy a pamięć zbiorowa*, przekład Iwona Ewertowska-Klaja, Poznań 2001.
16. Thomas Mann, *Moje czasy. Eseje*, wybór i wstęp Hubert Orłowski, przekład Wojciech Kunicki, Poznań 2002.
17. *Polacy i Niemcy. Historia – kultura – polityka*, pod redakcją Andreasa Lawaty i Huberta Orłowskiego z inicjatywy Fundacji Roberta Boscha, przy współpracy z Niemieckim Instytutem Polskim, Poznań 2003.
18. *Europejskie wizje pisarzy niemieckich w XX wieku*, wybór i opracowanie Leszek Żyliński, Poznań 2003.
19. *Opowiadanie historii w niemieckiej refleksji teoretycznohistorycznej i literaturoznawczej od oświecenia do współczesności*, wybór, przekład i opracowanie Jerzy Kałużny, Poznań 2003.

20. Max Weber, *Racjonalność, władza, odczarowanie*, wybór, wstęp, przekład Marian Holona, Poznań 2004.
21. *Praeceptores. Teologia i teologowie języka niemieckiego*, wybór, redakcja i komentarz Eligiusz Piotrowski i Tomasz Węclawski, Poznań 2005.
22. Walter Eucken, *Podstawy polityki gospodarczej*, pod redakcją Edith Eucken i K. Paula Hensela, wprowadzenie Peter Steinbach, przekład Jerzy Kałużny, Poznań 2005.
23. Klaus Zernack, *Niemcy – Polska. Z dziejów trudnego dialogu historiograficznego*, pod redakcją Henryka Olszewskiego, przekład Łukasz Musiał, Poznań 2006.
24. Ernst Troeltsch, *Religia, kultura, filozofia. Wybór pism*, wybór, wstęp, przekład Andrzej Przyłębski, Poznań 2006.
25. *Spory o Biedermeier*, wybór, wstęp i opracowanie Jacek Kubiak, Poznań 2006.
26. M. Rainer Lepsius, *O kulturze politycznej w Niemczech*, przekład Arkadiusz Żychliński, Poznań 2007.
27. *O kondycji Niemiec. Tożsamość niemiecka w debatach intelektualistów po 1945 roku*, wybór i opracowanie Joanna Jabłkowska i Leszek Żyliński, Poznań 2008.
28. *Sonderweg. Spory o „niemiecką drogę odrębną”*, wybór, opracowanie i wprowadzenie Hubert Orłowski, przekład Jerzy Kałużny, Poznań 2008.
29. *Śląsk. Rzeczywistości wyobrażone*, pod redakcją Wojciecha Kunickiego, przy współpracy Natalii i Krzysztofa Żarskich, Poznań 2009.
30. Karl Schlögel, *W przestrzeni czas czytamy. O historii cywilizacji i geopolityce*, przekład Izabela Drozdowska i Łukasz Musiał, posłowie Hubert Orłowski, Poznań 2009.
31. Gottfried Schramm, *Polska w dziejach Europy Środkowej*, przekład Ewa Płomińska-Krawiec, Poznań 2010.
32. Heinz Schilling, *Konfesyonalizacja. Kościół i państwo w Europie doby przednowoczesnej*, przekład Jerzy Kałużny, posłowie Hubert Orłowski, Poznań 2010.
33. Hans Henning Hahn, *Stereotypy – tożsamość – konteksty. Studia nad polską i europejską historią*, Poznań 2011.
34. Jan Philipp Reemtsma, *Zaufanie i przemoc. Esej o szczególnej konstelacji nowoczesności*, Poznań 2011.
35. Michael G. Müller, *Zrozumieć polską historię*, Poznań 2012.
36. Konrad H. Jarausch, *Po Hitlerze. Powrót Niemców do cywilizowanego świata 1945-1995*, Poznań 2013.
37. „*Niemiecki Wschód*”. *Wyobrażenia – misja – dziedzictwo*, wybór, wstęp, opracowanie Christoph Kleßmann, Poznań 2014.
38. *Języki przemocy*, wybór, wstęp, opracowanie Łukasz Musiał, Poznań 2014.
39. *Myslenie historyczne*, wybór, wstęp, opracowanie Robert Traba, Holger Thünemann: cz. I, Jörn Rüsen, *Nadawanie historycznego sensu*, przekład Rafał Żytyniec, Poznań 2015; cz. II, *Świadomość i kultura historyczna*, przekład Izabella Sellmer, Poznań 2015.
40. *Pokolenia, czyli porządkowanie historii*, wybór, wstęp, opracowanie Hubert Orłowski, przekład Izabela Drozdowska-Broering, Jerzy Kałużny oraz Rafał Żytyniec, Poznań 2015.

41. *Prusy – mity i rzeczywistości*, wybór, wstęp, opracowanie Hans-Jürgen Bömelburg i Andreas Lawaty, przekład Rafał Żytyniec oraz Jerzy Kałużny, Poznań 2016.
42. *Wokół romantyzmu*, wybór, wstęp, opracowanie Tomasz Waszak i Leszek Żyliński, Poznań 2016.
43. *Emigracja wewnętrzna*, wybór, wstęp, opracowanie Hubert Orłowski, przekład Poznań 2016.

Tomy w przygotowaniu

- Średniowiecze po niemiecku. Kultura, religia, społeczeństwo*, wybór, wstęp i opracowanie Jerzy Strzelczyk i Adam Krawiec.
- Kultura a religia. Sploty, konflikty, inspiracje*. Wybór, wstęp i opracowanie Maria Wojtczak i Cezary Lipiński.